

Xalilxodjayeva Shaxnoza G'afurovna

Umarova Guljahon Erdanovna

Toshkent imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan 1-son kasb-hunar maktabi

Biznes asoslari fani o'qituvchisi

Matematika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada barcha mamlakatlar rivojlanishining asosi bo'lgan - iqtisodiyot va tijorat banklarining iqtisodiyotda tutgan o'rne va ahamiyati to'g'risidagi bir qator fikr-mulohazalar tahlillarga asoslangan holda bayon etilgan. Hamda tadbirkorlar faoiyatida banklarning o'rne haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Iqtisodiyot, tijorat banklari, xo'jalik subyektlari, bank operatsiyalari, bank xizmatlari, mablag', bozor munosabatlari, bo'sh pul mablag'lari, ishlab chiqarish jarayoni.*

Barchamizga ma'lumki, har bir davlatning jahon hamjamiyatida tutgan o'rne va nufuzi bevosita uning iqtisodiy va siyosiy kuchiga bog'liqdir. Mamlakat taraqqiyoti, uning rivojlanishi, butun dunyoda o'z so'zi va o'z qarashlariga ega bo'lishi ham aynan shu davlatning ham iqtisodiy ham ma'naviy kuchiga chambarchas bog'liqdir. Mamlakat iqtisodiyotining asosiy bo'g'inini esa uning bank va moliya tizimi tashkil etadi. Banklarning mohiyati va funksiyalari, shuningdek, bajaradigan operatsiyalari va ko'rsatadigan xizmatlari ularning iqtisodiyotdagi rolini belgilab beradi. Banklarning iqtisodiyotdagi roli deganda asosiy e'tiborni ularning vujudga kelish omillari, rivojlanish jarayonlari va bajaradigan operatsiyalariga qaratish lozim. Binobarin, banklarning iqtisodiyotda tutgan roli ularning funksiyalari kabi ma'lum darajadagi xususiyatlarga egadir. Banklar mulkiy jihatdan qanday shaklda tashkil topgan bo'lishidan qa'tiy nazar, iqtisodiyotda umum ahamiyatga ega bo'lgan, muhim operatsiyalarni bajaradi. Shu boisdan ham, banklar qanday mulkiy shaklda yoki ixtisoslikda tashkil topgan bo'lishidan qa'tiy nazar, ular iqtisodiyotda alohida va yetakchi ahamiyat kasb etadi. Albatta, banklarning iqtisodiyotdagi ahamiyati juda ko'p qirrali bo'lib, ularning asosiylari quyidagilardan iborat:

1. Jamiyatdagi vaqtinchalik bo'sh pul mablag'larni tegishli shartlar asosida o'ziga jalb etadi;

2. Qo'shimcha moliyaviy mablag'larga ehtiyoji mavjud xo'jalik yurituvchi subyektlar va aholiga qaytarishlik, to'lovlik, muddatlilik va ta'minlanganlik asosida mablag'lar beradi;

3. Milliy valyutaning emissiyasini tashkil etadi va uning barqarorligini ta'minlash doirasida pul-kredit siyosatini amalga oshiradi;

4. Pul aylanmasini tashkil etadi va uning tartibini belgilaydi;

5. Iqtisodiy munosabatlarga kirishuvchi sub'ektlar o'rtasida hisob-kitob va to'lovlarni amalga oshirishda vositachilik qiladi;

6. Bozor ishtirokchilariga turli darajadagi komission va maslahat xizmatlarini amalga oshiradi;

7. Aholiga va mijozlarga trast va depozitar xizmatlarini taklif etadi. Banklarning iqtisodiyotdagi rolining asosiy jihatlaridan biri.

8. Vaqtinchalik bo'sh pul mablag'larini jamg'arish asosida ularni iqtisodiyotning tegishli tarmoqlariga qayta taqsimlashda namoyon bo'ladi.

Barchamizga ayonki, jamiyatda faoliyat yurituvchi xo'jalik subyektlarining asosiy maqsadi albatta, jamiyatdan iqtisodiy foyda olishga qaratilgan. Shu bilan birga, ishlab chiqarish jarayoni turli tarmoqda turlicha bo'lganligi bois, ma'lum davrda ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlarda ishlab chiqarish jarayonini rivojlantirish uchun qo'shimcha moliyaviy mablag'larga ehtiyoj tug'lsa, ayrimlarida aksincha. Iqtisodiyot tarmoqlarida ishlab chiqarish siklining turli - tumanligi (qishloq xo'jaligi, qayta ishlovchi korxonalar, qurilish sanoati va boshqalar) sababli, moliyaviy mablag'lar vaqtinchalik ishlab chiqarish jarayonidan chetlashtiriladi. Bu jarayonda bir tomondan bir guruh iqtisodiyot tarmoqlarida qo'shimcha moliyaviy mablag'larga nisbatan qo'shimcha ehtiyojni keltirib chiqarsa, iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida mablag'larning ishlab chiqarishdan chetlashishini keltirib chiqaradi. Ana shunday jarayonda ikki tomonning iqtisodiy manfaatlarini birlashtiruvchi moliyaviy tashkilot sifatida banklar maydonga chiqadi. Birinchi guruh iqtisodiyot tarmoqlarining vaqtinchalik bo'sh pul mablag'larini tegishli shartlar asosida jalb etib, ushbu mablag'larga ehtiyoji bo'lgan ikkinchi guruh iqtisodiyot tarmoqlariga, ya'ni qo'shimcha moliyaviy resurslarga ehtiyoj sezgan xo'jalik subyektlariga qayta taqsimlab beradi. Ko'rinib turibdiki, ushbu munosabatlarni bankdan boshqa birorta moliyaviy tashkilot samarali va tez hal eta olmaydi. Banklarning ushbu o'ziga xos jihati iqtisodiyotdagi rolini belgilaydi. Banklarning iqtisodiyotda bajaradigan yana bir o'ziga xos xususiyatlaridan biri, bu ularning xo'jalik yurituvchi subyektlar, aholi va davlat tashkilotlari o'rtasida amalga oshiriladigan hisob-kitoblarni tashkil etishi va ularning ustidan tegishli nazorat ishlarini amalga oshirish hisoblanadi. Ma'lumki, bozor iqtisodiyoti sharoitida xo'jalik subyektlari o'rtasida har kuni bir necha yuz minglab pul o'tkazmalari amalga oshiriladi. Bularning barchasi banklar tomonidan amalga oshiriladi va tartibga solib turiladi. Shu sababli ham banklar iqtisodiyotimizning yetakchi va asosiy bo'g'ini hisoblanadi. O'z navbatida, banklarning iqtisodiyotdagi rolini yuqori yoki pastligiga qator omillar ta'sir qiladi. Masalan: Aholi va mijozlarning banklarga bo'lgan ishonchining mustahkamligi. Xalqaro bank amaliyoti va mustaqillikdan keyin bosib o'tilgan qisqa davrda yig'ilgan tajribalarning natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, bozor iqtisodiyotining asosiy o'zagi asosan o'zaro ishonch va halollikka tayanadi. Agar mazkur holatni aholi va mijozlarning banklarga bo'lgan ishonchi yo'qolishi bilan bog'lab ko'radigan bo'lsak, banklarga nisbatan ishonch yo'qolishi oqibatida ularning jamiyatdagi rolini pasayishiga olib keladi. Bu esa nafaqattijorat banklarining faoliyatiga balki iqtisodiyotda ularning tutgan o'rnining pasayishiga ham olib kelishni mumkin. Binobarin, mamlakatda qonun ustuvorligini ta'minlash va bozor mexanizmlari samaradorligini oshirish orqali nafaqat davlat iqtisodiyotini balki, uning ichki va tashqi siyosatini ham barqarorlashtirish mumkin. Tijorat banklarining xo'jalik subyektlariga kreditlarni berishda, mijozlarning naqd pullarga bo'lgan talabini qondirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bularning barchasi banklarning iqtisodiyotdagi rolini yanada oshirish lozimligidan dalolat beradi. Banklarning iqtisodiyotdagi rolini oshishi yoki pasayishiga nafaqat ularning sayi harakatlari, balki milliy

iqtisodiyotning rivojlanganlik darajasi va raqobatbardoshligi bevosita ta'sir qiladi. Chunki, banklar milliy iqtisodiyotdan ajralgan holda, alohida subyekt sifatida samarali faoliyat yuritishi mumkin emas. Chunki, ular iqtisodiyotning ajralmas va yaxlit eng asosiy qismi ya'ni tayanchi hisoblanadi. Masalan, banklarning asosiy faoliyat turlaridan biri muomalaga pulni emissiya qilishini oladigan bo'lsak, muomalaga emissiya qilingan pul massasi tovar massasi bilan ta'minlangan bo'lishi lozim. Aks holda, milliy valyutaning inflyatsiya darajasi oshishi bilan birga, uning sotib olish qobiliyati pasayib ketadi. Demak, muomalaga emissiya qilingan pullar tegishli tovar massasi bilan ta'minlangan bo'lishi lozim. Umuman olganda O'zbekiston bank-moliya tizimida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar iqtisodiyotimizning barqaror o'sishini ta'minlab, yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishish, ishbilarmonlik muhitini yanada yaxshilash hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni izchil rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etayapti.

Bugungi kunda O'zbekiston bank tizimi yuqori konsentratsiyasi bilan ajralib turadi: barcha bank aktivlarining 86% hali davlatga, 70% esa 5 ta davlat banklari (Milliy bank, Asaka bank, Sanoat qurilish bank, Ipoteka bank va Agro bank) ga qarashli. Shuningdek, kreditlarga nisbatan davlat ulushi bo'lgan bank omonatlarining ulushi 31,5 foizni tashkil etishi qayd etildi. Taqqoslash uchun, xususiy banklarda bu ko'rsatkich 100% ga teng.

Xulosa qilib aytganda, mamlakatimizda bank-moliya tizimini shakllantirishda shu jumladan, tijorat banklarining investitsion jozibadorligini oshirish masalalari, shuningdek, hukumat tomonidan mamlakat bank sektorini modernizatsiya qilish bo'yicha qabul qilingan bir qator oqilona qarorlar o'z tadbig'ini topmog'i lozim. Ana shundagina, banklar tijorat samaradorligini oshirish o'rta va uzoq muddatli strategiyani shakllantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <http://www.cerr.uz/uz/news/news/transformacia-bankovskogo-sektora-strategiceskie-vyzovy-dla-uzbekistana>
2. М.В.Романовский, Н.Г.Иванова. Финансы [Электронный ресурс]: учебник для академического бакалавриата / ред. . 5-е изд. перераб. и доп. Москва: Юрайт, 2016 - Режим доступа <http://www.biblioonline.ru>
3. Чалдаева Л.А. Килячков А. А. Рынок ценных бумаг [Электронный ресурс] : учебник для академического бакалавриата /- 5-е изд., перераб. и доп. -Москва : Юрайт, 2016. - Режим доступа <http://www.biblio-online.ru>